

OPINII CRITICE DESPRE OPERA ȘTIINȚIFICĂ A LUI OVIDIU BÎRLEA REFLECTATE ÎN CORESPONDENȚA PRIMITĂ

Lect.univ.dr. Ionela Carmen BANȚA
Universitatea din Craiova
carmenbanta74@yahoo.com

Abstract:

The correspondence archive of the key personalities of the Romanian culture and science are necessary in order to draw up their psycho-intellectual profile. The private correspondence of the important cultural figures rounds up their moral portrait, and becomes a rich source of documentation.

As a result of our research on Ovidiu Bîrlea's private archives in the library of the Faculty of Greek-Catholic Theology in Blaj, we have found a significant number of letters received from Petru Caraman, Nicolae Bot and Ion Taloș. The letters include valuable scientific information that helps the folklorist Ovidiu Bîrlea to shape his own ideas with the help of the specialists of the time and, to receive answers to questions arisen during his field and archival research.

Keywords: Bîrlea, correspondence, letters, culture.

Repunerea pe „harta personalităților remarcabile ale culturii române” a lui Ovidiu Bîrlea (1917–1990) nu este întâmplătoare. A reprezentat, prin formația sa intelectuală și prin opera sa de factură hasdeniană, un destin care s-a identificat, mai bine de jumătate de veac, cu domeniile culturii populare. Tot mai multe scrieri despre viața și opera sa¹ au apărut în ultima vreme, ca o

¹ Reeditări: *Istoria folcloristicii românești* (cuvânt înainte de acad. Sabina Ispas. Ediție îngrijită și bibliografie de Carmen Banța, Editura Aius, Craiova, 2010); *Mica enciclopedie a poveștilor românești*, Studiu introductiv de Ioana Repciuc, Editura Aius, Craiova, 2014); corespondență primită (*Ovidiu Bîrlea – ediție critică din fondurile documentare inedite*, Ionela Carmen Banța, Editura Muzeului Național al Literaturii Române, București, 2013); corespondență trimisă (George Meniuc, *Pagini de corespondență*, ediție îngrijită, studiu introductiv Elena Țau, Chișinău, 2010); dialog epistolar *Petru Caraman. Corespondență* (ediție îngrijită de Ion H. Ciubotaru și Remus Zăstroiu, introducere și notă asupra ediției de Ion H. Ciubotaru, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2016). Iordan Datcu

recunoaștere și mulțumire pentru întreaga sa activitate în domeniul folcloristicii, etnologiei și chiar a beletristicii.

Meritul de necontestat este acela că Ovidiu Bîrlea a contribuit la impunerea folcloristicii în rândul științelor moderne (o știință reprezentativă pentru cultura română), prin culegerile realizate, prin metoda folosită, prin studiile scrise sau prin unica istorie a acesteia. A publicat cărți fundamentale în domeniul etnologiei și folclorului: *Antologii – Antologie de proză populară epică* (2 vol., 1966), *Petrea Făt-Frumos. Povești populare românești* (1967), *Rumanische Volks Marchen* (în colaborare cu Felix Karlinger, 1969), *Horea și Iancu în tradițiile poporului* (în colaborare cu Ioan Șerb, 1972), *Mica enciclopedie a povestirilor românești* (1976); volume (sinteze și studii) – *Poveștile lui Creangă* (1967), *Metoda de cercetare a folclorului* (1969), *Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu* (în colaborare cu Ion Mușlea, 1970), *Problemele tipologiei folclorice* (în colab. cu Dumitru Caracostea, 1971), *Poetica folclorică* (1976), *Istoria folcloristicii românești* (1974), *Folclorul românesc* (2 vol., 1981, 1983), *Eseu despre dansul popular românesc* (1987), *Efигii* (1987).

De asemenea, a fost și un talentat prozator, autor de povestiri – *Urme pe piatră* (1974) și de romane – *Șteampuri fără apă* (1974); *Drumul de pe urmă* și *Se face ziuă. Romanul anului 1848*, ultimele două apărute postum (1999, 2001).

Lucrările sale de referință au fost elaborate în așa numită perioadă „totalitară”, când s-a exercitat „dictatura proletariului” și s-a dezvoltat ideologia comunistă în România. A fost unul dintre acele caractere puternice, intangibile, care nu a acceptat compromisul nici în plan politic, nici în cel științific sau al vieții sociale².

Ovidiu Bîrlea face parte dintre puținele personalități care au trăit, timp de mai mulți ani, din scrierile sale. Multe dintre aceste studii au fost timise, pentru a fi citite și comentate, specialiștilor vremii (printre care Petru Caraman, Ion Bot, Ion Taloș), cu care a purtat o corespondență inedită, plină de informații științifice.

Scrisorile-manuscris se regăsesc în arhiva bibliotecii Facultății de Teologie de la Blaj, unde întâlnim *fondul personal Ovidiu Bîrlea*.

Tonul epistolelor nu este întotdeauna același, el variază în funcție de legătura (afectivă sau pur științifică) pe care o avea cu fiecare corepondent în parte. Astfel, se recunoaște relația profesor-discipol în scrisorile lui Ion Taloș

publică o monografie a folcloristului (*Ovidiu Bîrlea, etnolog și prozator*, RCR: Editorial, București, 2013).

² Sabina Ispas, *Cuvânt înainte la Ovidiu Bîrlea, Istoria folcloristicii românești* (ediție îngrijită și bibliografie de Carmen Banța), Craiova, Editura Aius, 2010, p. 5.

(care au fost păstrate într-un număr impresionant, 57 de scrisori trimise de-a lungul anilor 1963–1976); în timp ce scrisorile lui Petru Caraman (în număr de 21, sporadice, perioada 1966–1980), scot în evidență o relație apropiată, care depășește barierele preocupărilor științifice. Cu Nicolae Bot a purtat o corespondență peste 10 ani (1964–1978). Au fost găsite în arhivă 31 de scrisori care cuprind, în mare parte, aprecieri critice față de publicațiile lui Bîrlea apărute la edituri prestigioase sau reviste de specialitate recunoscute.

Vom încerca să selectăm câteva fragmente din scrisorile primite de la Petru Caraman, Ion Bot, Ion Taloș pentru a observa cum au fost percepute și ce reacții au avut aceștia față de anumite studii ale lui Ovidiu Bîrlea.

De exemplu, despre *Poveștile lui Creangă*³ Petru Caraman în scrisoarea din 17 septembrie 1967 comentează: „În cursul acestei luni, am primit lucrarea Dvs. «Poveștile lui Creangă», care a produs asupra-mi – cum era și firesc – cea mai frumoasă impresie. În primul rând, a fost o surpriză nespuse de mare și totodată nespuse de plăcută. Logic s-ar părea că nu trebuia să mă uimească deloc apariția unui studiu atât de substanțial semnat de același folclorist, care a publicat cu puțin mai înainte masiva colecție de basme românești după un criteriu narativ ne mai uzitat până-acum la noi. Și totuși, uimirea mea a fost îndreptățită. Căci una este a culege folclor – chiar în chipul cel mai apropiat de real – și alta e a scruta tainele creației folclorice cu acea privire analitică, nu o dată profund penetrantă, de care faceți dovadă în acest studiu. Acum, prin această lucrare, Vă văd evoluat la un stadiu de maturitate științifică, ce vă face onoare. În anii trecuți, aici la Iași, la o discuție publică la Universitate, asupra operei lui Creangă – unde mă aflam absolut întâmplător – nu m-am putut opri de-a lua cuvântul în replică, după expunerile cu explicații și aprecieri, gen critico-literar, ale conferențiarilor, pentru a le spune că se-nșeală dacă-și imaginează că misterul creației acestui scriitor poate fi elucidat pe-o asemenea cale. Am afirmat atunci cheia înțelegerii operei sale – unică la noi prin arta și originalitatea ei – stă în mâna folcloristului și anume a folcloristului competent care e perfect familiar cu tematica basmelor românești și străine, iar nicidecum în mâna criticului literar versat în problemele prozei culte. Acesta din urmă e departe de a avea pe de-o parte pregătirea, iar de pe-altă, comprehensiunea necesară pentru a observa numai cu mijloacele lui de investigație un astfel de subiect. Lucrarea Dvs. vine să confirme într-o însemnată măsură cele spuse de mine cu acel prilej. Desigur, ar trebui să scriu despre dânsa, ca s-o luăm așa cum merită. Dar, lăsând la o parte faptul că eu am murit de 2 decenii și mai bine pentru publicitatea pe cale tipografică, mai sunt reținut de-a o face acum și din alt

³ București, Editura pentru Literatură, 1967.

motiv: eu însumi am de dat la lumină părerile mele asupra operei acestui scriitor, așa ca acolo va trebui în mod necesar să mă refer la lucrarea Dvs. și să relev seriozitatea și valoarea pe care ea o prezintă. Deocamdată, acele opinii așternute în bună parte într-o primă redacție, stau de mult uitate în manuscrisele mele, așteptând să mă eliberez de alte angarale, pentru a le da o formă definitivă. Voi fi fericit când o voi face, dac-o voi face... Nu voi mai trata, desigur, unele aspecte abordate de Dvs. cu o deosebită competență; dar voi avea de spus lucruri care nu au mai fost spuse și care sunt convins că vor contribui sensibil la cunoașterea artistului Creangă și a mijloacelor sale de creație”.

În același timp, pentru Ion Taloș lucrarea „reprezintă o contribuție de mare preț la cunoașterea operei humuleșteanului, lucru pentru care vă rog să-mi permiteți să vă felicit; am citit-o întreagă și mi-am dat seama că a ieșit din condeiul unui deplin cunoscător atât al folclorului, cât și al operei crengiste. Păcat că n-ați însoțit-o de un rezumat într-o limbă străină!” (scrisoare din 7 oct.1967).

Despre *Metoda de cercetare a folclorului*⁴ reacțiile corespondenților sunt pozitive, elogioase dar, descoperim și câteva critici constructive. Astfel, aflăm din scrisoarea trimisă 13 noiembrie 1969 că pentru folcoristul ieșean, Pentru Caraman, lucrarea „[...] este o surpriză rară și nespuse de plăcută. Toate problemele puse în cartea Dvs. sunt pline de interes și au o bază solidă, fiindcă autorul lor posedă și erudiția necesară pentru a deschide orizontul cercetării, dar mai ales și pentru că el are pe terenul folcloric o bogată experiență personală, pe care știe s-o pună în chipul cel mai fericit la contribuție. Cartea Dvs., care se recomandă ca o investigație teoretică de prim rang în disciplina folclorului – cu caracter eminent interpretativ și metodologic – este în același timp de o mare utilitate pentru formarea tinerilor cercetători de azi și de mâine în acest domeniu. S-a mai spus la noi în trecut, la răstimpuri, câte ceva cu privire la modul de a înțelege folclorul și de a-l aborda la sursă pentru colecționarea lui. Dar totuși, prea puțin și sporadic [...]. Lucrarea Dvs. umple un imens vacuum și sunt convins că va da multora de gândit; iar ceea ce-i și mai bine venit, va fi un stimul providențial la lucru pe căi mai bune decât cele urmate până acum. În disciplina noastră, ea înseamnă un important pas înainte. Iată de ce, iubite Domnule Bîrlea, Vă felicit din adâncul inimii. Eu privesc apariția cărții acesteia a Dvs. ca pe-un adevărat eveniment folcloric în România de azi. Mă bucur sincer de progresele pe care le marcați mereu în manifestările Dvs. pe terenul folclorului. Eu văd în Dvs. pe cel mai de nădejde folclorist al

⁴București, Editura pentru Literatură, 1969.

României contemporane. Acum, cu «Metoda de cercetare...», îmi apăreți în ipostasul specialistului definitiv consacrat: și culegător de marcă, și teoretician f. Serious”.

Nicolae Bot, la 19 februarie 1970, trimite o epistolă care scoate în evidență respectul pe care îl are față de scrierile folcoristului, din care spicuim: „Știu că s-ar fi cuvenit să vă scriu mai demult. Am simțit nevoia s-o fac încă de la apariția «Metodei de cercetare a folclorului» [...]. Cartea este excelentă, știți și dumneavoastră acest lucru. Sper să apară o cronică despre ea în „Steaua” 3/1970. Numerele de până acum au fost ocupate cu jubileul revistei. Și apariția este, din această cauză, în mare întârziere. De asemenea, sper că cei care se ocupă de destinele cărților noastre peste hotare s-au gândit să expedieze câteva exemplare măcar. Am impresia că tirajul este foarte mic. La Cluj, cel puțin la librăria al cărei client sunt, nici n-a fost expusă, s-a vândut pe sub tejghea. Când apar cronici vă trimit exemplar din „Steaua”.[...] Mi-a plăcut mult felul în care subliniați [...] meritele lui Caracostea în problemele metodei și concepției. De vor citi folcloriștii, o parte vor roși – s-ar cuveni să aibă această putere – și toți vor pricepe, dacă n-au orbul găinilor. Dar cred că nu citesc, ci povestesc pe teme contemporane pentru a se apropia de informatori”.

În scrisoarea din 6 decembrie 1970, Ion Taloș este de părere, punctat, că: „1) am regretat în primul rând tipărirea la sfârșit a notelor de subsol, pentru că ea îngreunează mult lectura; nu era rău să dați la sfârșit o listă bibliografică, din care ar fi rezultat mai ușor decât din note marele volum de lucrări pe care le-ați pus la contribuție; totodată cred că era bine să fi întocmit indici de nume și materii care ar fi ușurat cercetarea lucrării. O să vi se pară că sunt observații prea nemțești, poate, dar mie mi-ar fi plăcut lucrarea și mai mult dacă ar fi avut aceste „instrumente” puse la dispoziția lectorului neuniversitar; 2) mi s-a părut apoi că dvs. știți foarte mult despre metoda istorico-geografică și, dat fiind că la noi e prea puțin cunoscută, în special de cei care predau folclorul în învățământul superior „fără a fi folcloriști”, nu era rău să o prezentați încă mai pe larg. Tot aici mi-a produs nedumerire faptul că ați citat, dintre români, pe Hasdeu (ca precursor), Caracostea, Găzdaru și Fochi, fără să amintiți un cuvânt de Mușlea care, prin snoava despre femeia necredincioasă, s-a încadrat destul de timpuriu în preocupările acestei școli”.

Despre *Antologie de proză populară epică*⁵ Ion Taloș amintește în scrisoarea din 18 august 1966 că: „[...] *Antologia e însă copleșitoare și sunt*

⁵ vol. I-III, Editura pentru Literatură, București, 1966.

sigur că vă va reprezenta cu mare cinste peste hotare și peste timp. Vă doresc sănătate și spor la muncă pentru ca să mai realizați asemenea opere”.

Nicolae Bot scrie admirativ în epistola din 19 august: „[...] *Copleșitoare este, prin valoarea sa unică, «Antologia prozei populare epice». Fără îndoială că este cea mai valoroasă antologie folclorică românească și că poate sta alături de cele mai bune lucrări de acest fel din folcloristica străină. Aduceți prin ea servicii imense prozei populare românești atât în țară cât și peste hotare. Toate antologiile de până acum, indiferent de genul căruia sunt dedicate, rămân în fața ei încercări palide. Nu-i invidiez pe aceia care au în plan editarea unor antologii de folclor”.*

Petru Caraman, în scrisoarea din 15 septembrie 1966, subliniază: „*Mai întâi mă simt dator să Vă mulțumesc cu recunoștință pentru darul regesc, pe care mi l-ați făcut. Cele 3 tomuri compacte de epică populară în proză – adevărat corpus al basmului și al snoavei – sunt, incontestabil, un eveniment folcloric în toată puterea cuvântului. Iată pentru ce, în același timp, țin să Vă felicit în adâncul inimii pentru valoroasa operă ce ați realizat și să fericesc disciplina noastră folclorică pentru darul atât de prețios pe care l-a primit de la Dvs. această mare colecție, așa de prezentabilă, și sub aspectul tehnicii tipografice, este în adevăr oglinda realității actuale a basmului la Români. O oglindă care – datorită competenței și trudei migăloase, precum și unui spirit impresionant de ordonat – reflectează fidel un domeniu atât de important al folclorului Românesc în studiul contemporan. Ea ne dă în același timp foarte utile orientări și asupra trecutului, când stilul basmelor din toate culegerile pe care le posedăm, fără nici-o excepție, nu era al povestitorului din popor, ci în cea mai mare parte trebuie atribuit culegătorului. Studiul introductiv, precum și întregul aparat științific afectat bogatei Dvs. colecții sunt de asemenea la înălțime. Vreau să vă spun că vă fac onoarea”.*

Reacția pozitivă la apariția *Istoriei folcloristicii românești*⁶ (lucrare, de altfel, distinsă cu premiul „B. P. Hasdeu” al Academiei Române) nu s-a lasat mult așteptată. Astfel, Nicolae Bot, în scrisoarea din 24 octombrie 1974 notează: „*Cartea este grandioasă; este ca un templu al cărui mare preot (preot-magician?) este în același timp arhitect și constructor al aceleiași construcții, poartă în așa măsură pecetea mării sale personalități. Totul este gândit personal, cu lumini în becuri la care nu s-a gândit nimeni, cu ierarhii valorice sigure, cu multe, multe noutăți. Obiectivitatea este dublată de căldură și înțelegere când este vorba de mării și micii dispăruți, de îndemnuri colegiale când este vorba despre mării (fără mici) noștri contemporani. Aștept cu nerăbdare să aud impresii. Mi se pare că unii se vor bâlbâi amarnic*

⁶ Editura Enciclopedică Română, București, 1974.

făcând eforturi să și le împărtășească cu argumente. Vă mulțumesc mult pentru toate: pentru că ați scris cartea, pentru că mi-ați trimis-o, pentru că mai aveți încredere în mine și în planurile mele [...]”.

La câteva zile după primirea epistolei de la Nicolae Bot și Ion Taloș reacționează:

„[...] A fost o mare plăcere, ca lectură, e plină de informații, se remarcă printr-un admirabil spirit de sinteză, de viziune globală, stăpână asupra materialului, dovedește mare sensibilitate la valorile științifice. Nu insist acum, căci sper să pot face o recenzie, cu toate că nimeni nu știe ce posibilități de publicare va avea anul viitor. Vreau numai să vă felicit din toată inima pentru că ați dus până la capăt o istorie ce merită să fie pusă la îndemâna oamenilor din specialitate, ca și la aceea a oficialilor, punând în valoare realizări pe care ei nu le bănuiesc. [...] Văd că critica de specialitate păstrează tăcere asupra cărții, tăcere desigur semnificativă. Cu atât mai rău pentru acesta. Personal, am convingerea că lucrarea dvs. se citește și recitește și că... faptele rămân fapte. Tăcerea criticii nu face decât să acopere cu mai multă rușine pe unii. Am auzit că unii bucureșteni răspund (firește, oral) la o carte prin amenințarea că vor da cu piatra în autorul ei (!...!). Poate lucrurile de acest fel arată cât de importanți se cred unii și... de ce mijloace dispun” (8 decembrie, 1974).

Cunoașterea profundă și nemijlocită a folclorului românesc în evoluția lui, ca și fructuoasa activitate de înregistrare modernă a creațiilor populare este recunoscută și apreciată, după câte am văzut și în corespondența primită de Ovidiu Bîrlea de la nume reprezentative ale domeniului: Petru Carman, Nicolae Bot și Ion Taloș.

Selectând doar câteva scrisori, care au în prim-plan comentarii, sugestii ale câtorva din studiile importante ale operei lui Ovidiu Bîrlea, constatăm că toate opiniile sunt profesionist argumentate de către cele trei mari personalități ale vremii.

Așa cum subliniază Sabina Ispas, „Ovidiu Bîrlea a fost și a rămas folclorist și nu și-a manifestat explicit interesul față de ceea ce ar justifica, în epocă, încadrarea operei sale în domeniile etnologiei sau antropologiei culturale, deși, privită în ansamblu, perspectiva sa de cercetare depășea cu mult domeniul strict al interpretării textului literar folcloric. El poate fi considerat unul dintre cei mai autoritari specialiști care au determinat, prin lucrările realizate și prin direcțiile pe care le-a imprimat cercetărilor ulterioare, totala autonomizare și certificarea științifică a domeniului folcloristicii (în sens specializat)”⁷.

⁷ Sabina Ispas, *op.cit.*, p.5.

Bibliografie

- Banța, Ionela, Carmen. 2013. *Ovidiu Bîrlea – ediție critică din fondurile documentare inedite*. București: Editura Muzeului Național al Literaturii Române.
- Datcu, Iodan. 2013. *Ovidiu Bârlea, etnolog și prozator*. București: RCR Editorial.
- Ispas, Sabina. 2010. *Cuvânt înainte la Ovidiu Bîrlea, Istoria folcloristicii românești* (ediție îngrijită și bibliografie de Carmen Banța). Craiova: Editura Aius, pp. 5-14.

Arhive, Documente

„Arhiva personală Ovidiu Bîrlea” – Biblioteca Facultății de Teologie Greco-catolică, Blaj.